

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
альной природы национального характера является для современного
ного российского общества своевременным и актуальным.

Библиографические ссылки

1. **Бороноев А. О.** Россия и русские: характер народа и судьба страны / А. О. Бороноев, П. И. Смирнов. – СПб., 1992.
2. **Дробижева Л. М.** Этничность в современном обществе: Новые подходы, старые мифы, социальные практики // Л.М. Дробижева // Вестник Института социологии. 2010. – № 1. – С. 432 – 438.
3. Идентичность в системе координат мирового развития. Коллектив авторов. /Новости гуманитарных технологий. – [http:// gtmarket.ru/laboratory/expertise/2010/2699](http://gtmarket.ru/laboratory/expertise/2010/2699).
4. **Козин Н. Г.** Испытание либерализмом / Н. Г. Козин // Вопр. философии. – 2006. – № 9. – С. 55
5. **Песоцкая Е. Н.** Этнический менталитет как фактор сохранения национальных культурных традиций в условиях глобализации / Е. Н. Песоцкая // Россия: многообразие культур и глобализация / отв. ред. И. К. Лисеев. – М.: Канон+, РООИ «Реабилитация», 2010. – С. 232–241.
6. **Попов М. Е.** Надэтническая идентичность: опыт формирования гражданского общества и российская полиэтничная специфика / М. Е. Попов // Российская ассоциация политической науки. Алтайское отделение. – Интернет-ресурс: [www.rapn.ru. http://ashpi.asu.ru/rapn/reports06/ppv.html](http://ashpi.asu.ru/rapn/reports06/ppv.html).
7. **Сикевич З. В.** Национальное самосознание русских (Социологический очерк) / З. В. Сикевич. – М.: АОЗТ «Механик», 1996. – С. 74.
8. **Смирнов П. И.** Социология личности / П. И. Смирнов. – СПб., 2001.
9. Средние русские // Эксперт. – 2000. – № 34(245). – 18 сентября.
10. **Fromm E.** Individual and Social Origins of Neurosis / E. Fromm // Personality in Nature, Society, and Culture. – NY., 1953. – P. 517.
11. **Honigman J. J.** Culture and Personality / J. J. Honigman. – NY.: Harper and Brothers Publishes, 1954. – P. 21–42.

Надійшла до редколегії 31.01.2012

УДК 172

О. О. Осетрова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Е. ГРОЛЛМАН: ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Досліджено погляди Е. Гроллмана на особливості суїцидальної мотивації у молодіжному середовищі.

© Осетрова О. О., 2012

2012 Вип 3

Ключові слова: молодість, розчарування, утрата, суїцид.

Исследованы взгляды Э. Гроллмана на особенности суицидальной мотивации в молодежной среде.

Ключевые слова: молодость, разочарование, утрата, суицид.

This article is devoted to the analysis of E. Grollman's outlooks on particularities of the suicidal motivation *in the youth environment*.

Key words: youth, disappointment, loss, suicide.

У першій чверті ХХІ ст. нагальною залишається проблема зростання кількості самогубств серед людей різних вікових категорій. Сферою особливої турботи дослідників є зростання суїцидальних показників серед молоді, яка покликана у перспективі розбудовувати майбутнє.

У даному контексті слід взяти до уваги, що в процесі формування суїцидальних думок людини значну роль відіграє специфіка її роздумів про смерть. Роздуми про смерть уперше приходять до людини у дитинстві (у віці 3–5 років – це страх небуття як страх темряви, самотності, замкнутого простору; у 5–8 років – це узагальнений страх смерті тощо), надалі – відвідують у юності, у середині життя, у старості, тобто супроводжують людину впродовж всього її життєвого шляху. Наслідки боротьби з ними визначають процес становлення світоглядних настанов і пов'язаних з ними орієнтирів практичної діяльності, що можуть бути націлені як на життя, так і на смерть (алкоголізм, наркоманія, екстремальні професії, нарешті, самогубство).

Серед загальних чинників суїцидального ризику фахівці у даній галузі виокремлюють соціально-демографічні, до яких, зокрема, належать стать, вік, місце проживання, сімейний стан і сімейні стосунки, освіта, суспільно-професійне становище, соціально-економічні чинники. Дана стаття присвячена з'ясуванню особливостей суїцидальної мотивації у молодіжному середовищі, оскільки молодість, що ототожнюється з весною у природі, з буянням енергії (діонісійської у т. ч.), з одного боку, здавалося б, найменше пристосована до суїцидальних думок, а з іншого – являє собою широке «суїцидальне» поле активної «діяльності» молодих людей, які щойно почали жити.

Слід зазначити, що фахівці у галузі суїцидології вирізняють декілька вікових груп суїцидонебезпечності, чи суїцидального ризику, в кожній з яких діє специфічне коло суїцидальних мотивів. Так, наприклад, вітчизняна дослідниця феномена суїциду Л. М. Юр'єва відзначає три вікові піки суїцидальної активності: 1) 15–24 роки; 2) 40–60 років; 3) понад 65 років (причому відсоток суїцидів третьої групи стрімко зростає як в Україні, так і за кордоном).

У межах даної статті, як зазначалося вище, у полі дослідницького зору безпосередньо будуть перебувати суїциденти першої вікової категорії.

Вікові особливості суїцидальної мотивації зокрема перебували у центрі уваги Е. Гроллмана, якому належить цікава праця «Суїцид: превенція, інтервенція, поственція». Аналіз зазначеної праці й складає головну мету даної статті, яка, у свою чергу, зумовила постановку таких завдань:

- 1) проаналізувати особливості суїцидальних мотивів у молодіжному середовищі, виявлені Е. Гроллманом;
- 2) розвінчати, за Е. Гроллманом, сутність міфів про підліткові самогубства, властиві пересічній свідомості;
- 3) зафіксувати шляхи суїцидальної превенції, запропоновані Е. Гроллманом;
- 4) зробити висновки.

У цілому вікові особливості суїцидальних мотивів Е. Гроллман з самого початку розглядає у соціальному контексті, оскільки він переконаний, що знання різних соціальних суїцидальних чинників є корисним у площині оцінки суїцидального ризику людини, тобто передбачає практичний результат у процесі суїцидальної превенції. При цьому дослідник зупиняється на таких вікових відрізках на шляху людини, як молодість; зрілість; старість.

З нашої точки зору, дану градацію у суїцидологічному контексті з самого початку доцільно було б розширити й дослідженням дитячого віку, оскільки самогубства дітей об'єктивно виступають чи не найстрашнішим феноменом, який останнім часом (у I чверті XXI ст.) набуває небувалого розмаху. Однак автор, можливо, відштовхується від традиційно виділених (зокрема, зафіксованих Л. М. Юр'євою) вікових суїцидальних піків, де перший, як зазначалося вище, охоплює 15–24 роки. При цьому дослідник відзначив зростання дитячих суїцидів у віці від 5 до 14 років.

У цілому, в контексті дослідження молодіжних суїцидів, Е. Гроллман робив наголос на домінуванні у молодих суїцидентів почуттів безнадії й беззахисності, у світлі яких проблеми, з котрими зіштовхується людина у свій критичний період життя, постають нездоланими, а майбутнє – лише темрявою.

Крім того, дослідник виокремив деякі риси, притаманні молодим людям з суїцидальними тенденціями, серед яких звертають на себе увагу: знижена самооцінка та почуття малоцінності й непотрібності. Але якраз тут мова йде про такі риси, які можна помітити в молодій людині при спілкуванні, оскільки у процесі комунікативного акту така людина обов'язково вдається до специфічних висловлювань на кшталт: «Я цього не зможу», «У мене це ніколи не вийде», «Ніхто не помітить моєї відсутності (напр., вдома, на святі)» тощо.

У зазначеному контексті слід пам'ятати, що молоді люди, зокрема підлітки, мають надзвичайно гостру потребу в Інших для спілкування. Крім того, не треба забувати, що молоді люди, й особливо підлітки, принаймні ті, що мають батьків, проживаючи у сім'ях та навчаючись у середніх, а надалі – вищих, закладах, так чи

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
інакше є втягненими у відповідні спільноти й перебувають усередині певних «стосунків» з Іншими. Звідси відкривається перспектива важливості Присутнього Іншого: батька, вчителя, співтовариша. Ці Інші є надзвичайно важливими у житті молодого людини, особливо підлітка. І коли він відчуває байдужість з їхнього боку, певне нехтування спілкуванням з ним, байдужість, сміх тощо, якраз тоді його самооцінка починає знижуватися. Врешті-решт настає момент, коли в людині відбувається нівелювання власної особистості: людина припиняє сприймати себе як повноцінну Особистість. Відповідно: знижується в її власних очах і цінність життя.

Аналіз взаємостосунків молодого суїцидента з Іншими може розкрити ті суїцидальні мотиви, які стали домінуючими в процесі остаточного прийняття ним суїцидального рішення. До них Е. Гроллман, зокрема, відносить:

- 1) нереалістичність очікувань дітей чи батьків;
- 2) думка підлітків про те, що власним сім'ям буде краще без них і пов'язаний з цим феномен «знехтуваної дитини», в основі якого лежить відчуття власної небажаності батьками ще до народження.

Врешті-решт, дослідник констатує, що в зазначених випадках підлітки «чувствуют себя биологическими чужаками, понимают, что шагают не в ногу с родителями и не подходят в качестве приемлемых членов для семейного круга» [1, с. 285].

Таке відчуття підлітка може в дійсності не мати жодної реальної основи під собою, будучи надуманим. Можливо, за умов більшого прояву не проявленої ззовні, зокрема з боку батьків, уваги та любові підліток залишився б живим. Утім існують і діаметрально протилежні випадки, які прямо зумовлюють суїцидальну поведінку підлітка. Як справедливо зазначив Е. Гроллман, «существует ... тесная связь между саморазрушающим поведением подростков и жестокостью, насилием, отвержением или заброшенностью в семьях» [1, с. 285].

При цьому не слід забувати про психологічні та фізіологічні особливості підліткового віку, пов'язані з прискоренням процесу статевого розвитку, що зумовлює певну емоційну нестабільність. Зокрема, на зазначених особливостях наголошував професор А. Аптер, який вказував, що психологічний, зокрема когнітивний, розвиток у ранньому віці не дозволяє підлітку достеменно впоратися з біологічними змінами у власному організмі. Йдеться, зокрема, про гормональні зміни, що впливають на загальний фізичний та психологічний стан, характерний для підліткового віку.

Крім того, як зазначав Е. Гроллман, молодь абсолютизує переживання втрати важливого для неї у смисловому полі об'єкта – втрати як наслідку: 1) нещасного, нерозділеного кохання; 2) переїзду в інше місто; 3) смерті близької людини (чи розлучення).

Іншими словами, молода людина з притаманною їй ще несталюю свідомістю діє відповідно до настанов «юнацького максималізму», вбачаючи у втраті частини – втрату цілого, що

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
зумовлює відмову від «спорожнілого», на її думку, й знеціненого життя.

При цьому дослідник слушно акцентував увагу на надзвичайно важливих моментах стосовно суїцидальних нахилів молодих суїцидентів:

1) вони рідко безпосередньо бажають померти;

2) натомість вони бажають уникнути тих обставин, які є для них нестерпними.

У своїй праці Е. Гроллман розвінчав низку *міфів* стосовно підліткових самогубств, що усталилися у пересічній свідомості, тим самим являючи собою загрозу для молодого життя:

1) МІФ, згідно з яким рідко вдаються до самогубства ті, хто вголос висловлює суїцидальні думки та нахили;

ФАКТ: для молодиків є характерним наведення висловлювань-доказів з метою обґрунтування власних суїцидальних намірів;

2) МІФ, згідно з яким суїцидальна тенденція є наслідуваною, тобто генетично зумовленою;

ФАКТ: суїцидальна генетична спадковість, незважаючи на висування нових генетичних теорій про так званий ген «суїцидальності», не є доведеним фактом; інша річ, що факт істинного, тобто здійсненого, самогубства, який мав місце у родині суїцидально налаштованого молодика, як слушно зазначив Е. Гроллман, «может быть деструктивной моделью для подражательного поведения» [1, с. 286];

3) МІФ, згідно з яким не існує гальмуючих механізмів для людини, що прийняла суїцидальне рішення;

ФАКТ: молода людина, перед якою відкрилася «перспектива» суїциду, займає середнє положення, розриваючись між двома діаметрально протилежними бажаннями – бажанням жити і бажанням померти; при цьому, що надзвичайно важливо враховувати, як правило, у реальності, суїцидально налаштовані молоді люди прагнуть припинення власних страждань, у той же час шукаючи альтернативний шлях розв'язання болю, але їх крик про допомогу залишається не почутим, що, у свою чергу, свідчить про значущість ролі Іншого в суїцидальній дії-гаємниці індивіда;

4) МІФ, згідно з яким молодіжні суїцидальні нахили зумовлені психічними розладами;

ФАКТ: незважаючи на те, що хронічна душевна хвороба підвищує суїцидальний ризик, у переважній більшості до самогубства вдаються молодики, у яких немає діагнозу психічного захворювання;

5) МІФ, згідно з яким суїцидальні нахили, що мали прояв у молодому (підлітковому) віці, утворюють небезпечну суїцидогенну ситуацію, всередині якої перебуває ця людина, навіть досягши дорослого віку;

ФАКТ: у реальності молоді люди, що мали суїцидальні нахили, але вчасно отримали кваліфіковану допомогу, ведуть нормальний (здоровий) спосіб життя, а їх особистий досвід, який, зокрема, включає знання попереджуючих суїцидальних сигналів й, відповідно, передбачає

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
володіння способами допомоги й виходу з суїцидально гострих ситуацій, ставав їм у подальшому житті у нагоді; особливо це положення стосується у реальності молодих людей, що перебували у депресивному стані.

У цілому, на думку Е. Гроллмана, існує багато *шляхів суїцидального попередження, дієвих у молодіжному середовищі*. Зокрема, як він зазначив, спираючись на фактичні дослідження учених Університету Південної Каліфорнії, «почти половина учащихся діляться своїми депресивними переживаннями с родителями» [1, с. 287]. До того ж у даному контексті слід звернути увагу на те, що велика кількість підліткових самогубств відбувається вдома, «поряд з батьками». При цьому Е. Гроллман фіксував, що «в більшості випадків подрашкових суїцидів дефіцит обшчення между родителями и детьми был важным фактором в их желании покончить с собой» [1, с. 287].

Виходячи з зазначеного, в якості шляхів суїцидальної превенції у молодіжному (зокрема, підлітковому) колі Е. Гроллман виокремив такі:

I) з боку дорослих:

1) покращання взаємин у родині, батьківський щиросердний відгук на турботи й хвилювання власних дітей замість залучення й насаджування принципів «формального авторитету», які не діють;

2) необхідність приділення більшої уваги й часу для вислуховування своїх дітей та зумовлені цією необхідністю спроби зрозуміти власних дітей, їх думки та потреби;

II) з боку самих підлітків (молоді):

1) необхідність розуміння поглядів дорослих, зокрема – близьких;

2) необхідність усвідомлення їх цінностей;

III) з сумісного погляду дорослих і підлітків:

1) усвідомлення того, що заради ефективності взаємного спілкування не обов'язково завжди й у всьому погоджуватися один з одним;

2) за умов виникнення суперечностей у поглядах слід проявити безумовну підтримку й любов одне до одного.

Таким чином, величезну роль у житті людини, особливо – молоді, якій притаманна нестійка, остаточно не сформована свідомість і самосвідомість (а також нервова система), відіграє духовна атмосфера, в яку життя цієї – конкретної – людини занурено.

Можна довго дискутувати з приводу сутності твердження: «Любов врятує світ», але ми не можемо (й не маємо права) нехтувати почуттям, яке дозволяє людині відчувати свою значущість і цінність у цьому світі. Адже духовна атмосфера, в якій перебуває людина, стає джерелом формування її власної духовності, що вміщує у себе вищі сторони внутрішнього світу людини, котрі виявляються в її діях, виступаючи свідченням її людяності, сердечності, теплоти, відвертості, доброти, ширості, чуйності, відкритості, зокрема, до діалогу з Іншими, що породжує толерантність у взаєминах. Зі свого боку, втрата духовності дорівнюється до втрати людяності, що, зокрема, реалізується у

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
суїцидальному акті, в якому людина націлена на власне самознищення, тобто на знищення у самій собі «внутрішньої» (а відповідно до засобу певною мірою і зовнішньої) людини, а головне, людини, що відчуває.

Не слід забувати, що тривала криза у житті окремої людини поступово призводить до збіднення її духовного світу, зумовлюючи особистісну деградацію, відчуваючи плин чи стан якої людина може кинути виклик Природі, згідно з Законами якої вона народилася. Більш того, зовнішній вакуум, оточуючий людину, нівечить її душу і може призвести до прийняття трагічного рішення.

Іншими словами, ніщо не може замінити людині теплі й щирі взаєностосунки з Іншими, увагу з їх боку та любов, як рушій духовного людського збагачення.

Перспективи. Дана стаття у подальшому послугує підґрунтям для соціально-філософського аналізу вкових особливостей суїцидальної мотивації, зокрема стосовно зрілого й літнього періодів людського життя.

Бібліографічні посилання

1. **Гроллман Э.** Суицид: превенция, интервенция, поственция / Э. Гроллман // Суицидология: Прошлое и настоящее: Проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах. – М.: Когито-Центр, 2001. – С. 270 – 352.
2. **Юрьева Л. Н.** Клиническая суицидология: Монография / Л. Н. Юрьева. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 472 с.

Надійшла до редколегії 10.01.2012

УДК 165.6

С. Ш. Айтов

*Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. А. Лазаряна*

КОГНИТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СТАРОДАВНІХ КУЛЬТУР У ФРАНЦУЗЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ІСТО- РИЧНОМУ ПІЗНАННІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

Проаналізовано пізнавальні підходи М. С. Грушевського та Л. Леві-Брюля до вивчення ментальності стародавніх культур.

Ключові слова: когнітивні підходи, мислення, ментальність, наукова взаємодія.